

Kap. V.

Gratisnöjen.

Främmande sändebud. — Kröningar. — Illuminationer. — Kungliga begrafningar. — Nummerlotteriet. — Likvisning. — Brudeväsning. — På Ladugårdsgärdet. — Kappåknningar. — Riksdagsbläsning. — Vaktparaden.

Främmande nationers sändebud hafva alltid varit städers befolkning till stor förnöjelse, i synnerhet om de uppträdande kommit från mera aflägsna och pittoreska länder. I förra århundraden, då Sverige

ännu begagnade utrikespolitik, voro dylika skådespel vanligare än nu för tiden. Redan 1580 uppvaktades Johan III af Tartariska sändebud. Åren 1650, 51 uppehöll sig en Tartarisk ambassad i Stockholm i ändamål att vinna Sverige mot Ryssland. De affärdades ändteligen med några presenter. Vid afresan uppfördes ett lustspel för hufvudstadsbefolkningen: herrar och tjenare råkade nämligen i slagsmål inne i en vagn, så att knappt en fönsterruta blef hel kvar. År 1661 hedrades Carl XI med ett besök af samma älskvärda folkslag från fjerran land. Ambassa-

Fig. 61. Tartariskt sändebud i Stockholm 1650.
Ur Theatrum Europæum.

den öfverlemnade sina kreditiv, hvilka i Riksarkivet förvaras i långa påsar af guldbrokad, uppskurna i botten.

Ett bref börjar sålunda: »Vänskap och Broderskap! Vi Mächtigaste Kejsare till Krims stol och tron, Mehemet Gerey Cham, hvars Majestät sträcker sig till verldens yttersta dag, skicka Hans Majestät Konungen af Sverige såsom vän och broder, vår helsning . . .»

Nämnda folkslags ambassadör öfverlemnade till H. M:t en båge med tre pilar och en tandpetare af trä. Så berättar 1600-talets illustrerade tidning *Theatrum Europæum*. Bågen torde återfinnas i Lifruskammaren, men tandpetaren lär, dess värre, vara bortkommen. Som erkänsla för den erbjudna vänskapen tilldelades ambassaden 3,000 gylden.

År 1669 förnyades den knutna vänskapen, och en ambassad af 12 personer under ledning af den 18-årige Jasilanus Aga. Han förärade majestätet en usel häst och en båge. Följande året hade två tartariska sändebud, »gamla smutsiga menniskor», audiens. Deras ärende bestod i att förklara, det deras herre vore mycket glad öfver Hans Majestäts goda helsa. De öfverlemnade en sabel och en dålig häst som måste nedslagtas, erhöilo 3,000 gylden och fri återresa, emedan deras vistelse i hufvudstaden började antaga en oroande långvarighet. Om

de tillika erhöilo någon vink om det opassande i sådana slags ambassader, berättar icke krönikan, men det goda förhållandet med tartarerna synes icke ha vuxit i vänskaplighet efter hvad man sedan fick se under Carl XII:s krig.

År 1687 funnos perser i Stockholm, hvilka hemföljde ambassadören Fabritius. Några af dessa lära ha stannat i staden och efter ingångna äkta förbindelser gifvit upphof åt en ännu lefvande släkt, hvars persiska härkomst bör kunna spåras i namnet.

Turkar besökte Stockholm 1650, 1671, 1727, 1733 och 1773. Den siste var en sjöröfware från Tripoli som var här för att preja svenska staten, hvilket äfven lyckades. Ambassadören var mycket populär till en början, men när han dröjde för länge blef han hatad.

Fig. 6a. Turkiskt sändebud i Stockholm 1650.
Ur *Theatrum Europæum*.

Bellman gaf uttryck åt det allmänna missnöjet i sin 30:de Fredmans-Sång.

Si'ken turk, se på den,
 Se, hur turbanen strålar;
 Af perlor, guld och nålar,
 Förgyllda vagnen prälar
 Med sjöröfvaren.
 Han andas tungt och flåsar,
 Och den djefvulen
 I sina tiggarpåsar
 Samlar penningen —
 Sen far han hem igen.

* * *

Den mest populära af alla främmande beskickningar torde dock den första kinesiska hafva varit genom de rika anledningar till gatunöjen den skänkte befolkningen, då den uppehöll sig härstädes 1866 från den 6 till den 12 Juli. Ambassaden, hvilken icke hade fullt officiel karaktär (oaktadt Sverige sedan 1847 har traktat med Kina), leddes af excellensen *Pin-Ta-Fin* (fig. 63), en 63 års man af Mandchuis härkomst, och dennes son, sekreteraren *Kuang-Ying*. Tack vare den österrikiske konsuln i Tien-Tsin, C. F. Möllendorff, som anskaffat Pin's utgifna resebeskrifningar, äro vi i tillfälle att meddela något om deras intryck från Sverige, åt hvilket land egnas några kapitel. Den lärde mannen utgaf nemligen vid sin hemkomst 3 böcker. Den första kallas *Tcheng-Tcha-Pi-Chi*, och är tryckt i Pe-King 1869. Sidan 38 börjar beskrifningen om resan i Sverige, som han

kallar Sui-Tien-Kuo och tecknar sålunda 瑞典國

Något pikant eller tokigt i högre mening bjuder vår författare icke på, ej ens en satir. Han berättar lugnt, sammanträngdt och färdfritt.

»Ankommo till svensk hamn (Malmö) kl. 1—3 e.m.* Satte oss upp på eldvagnen; reste åt nordost 900 li; kl. 9—11 e.m. anlände vi till Yun-Ku-Ping (Jönköping); bodde öfver natten på första hotellet som ligger helt nära en sjö som är 300 li i längd». Morgonens inträdande skildras på följande sätt: »Då syntes plötsligt i nordost det gryende dagsljuset göra en öppning genom morgontöcknet, himlens färg blef lysande klar-röd, och sträckte sig ända åt norden och

* Tidsbestämningarna kinesiska; kunna icke anges närmare om icke årets tidtabeller anlitas.

upphörde först vid 20:de graden». Derefter företogo de en promenad, klädda i sina högtidsdräkter. »Qvinnor kommo och betraktade nyfiket våra sobelskinn; de hade sköna anleten och behagliga manér; vi hörde att de skola vara graciösa, talangfulla och dygdiga».

»Resan till Sz-Ta Ko-O-Man (Stockholm) 斯大克

阿刺 den nuvarande hufvudstaden som räknar 1,400 li från Yun-Ku-Ping, fullbordades på mycket kort tid».

Fig. 63. Ur Illustrerad Tidning 1866.

Dagboken under första dagens vistelse i Stockholm meddelar följande.

»Klart väder. En officer* beordrades till vårt hotell för att ledsaga oss i staden. Vi gjorde parti, och på eftermiddagen besökte vi kristallpalatset (utställningen). Betraktade alla slags redskap; jordens produkter, metaller, stenar, träd, och andra saker och upp-

* Kaptenen i flottan, den talangfulle författaren Herman Annerstedt.

finningar, alla skickligt utställda. Djurskinn voro äfven i stor myckenhet framlagda.

»Efter middagen besöktes ett offentligt hus;* der betraktades målningar och ritningar af menniskor, ting, fåglar, fyrfota djur, blommor, frukter, hvilka voro liksom lefvande; samt berg, vatten, sol och måne hvilka lyste och voro ytterligt liknande verkligheten.

»På aftonen promenerade vi i den stora parken (Djurgården); grönskande tallar, sällsamma klippor följde den åkandes öga. Under en angenäm sinnesstämning färdades vi i skymningen tillbaka genom parken. Besökte på qvällen ett komedihus och sågo ett skådespel, af så besynnerlig och ovanlig art, att man icke kan beskrifva dess form eller karaktär. Då vi kl. 11—1 e.m. (kinesisk tid) återvände hem, var himlens färg så hög och klar, att man kunde urskilja färgen på de förbigåendes kläder».

»Den 28:de dagen mulet. Konungens yngre broder** sammanstötte med oss i kristallpalatset. Han förklarade för oss åtskilligt samt konverserade ganska artigt och skämtsamt samt gaf oss en sigillbild af silfver (utställningsmedaljen)».

Så långt dagboken. Versboken å sin sida har poem till Sveriges konung, drottning, konungens moder och konungens yngre broder, poem till Malmska hvalen och Ulriksdal m. m.

Poemet till hertigen af Östergötland är utmärkt vackert, men som det både skulle förlora på öfversättningen och möjligen ge anledning till missförstånd, återgifva vi det på det väl-ljudande grundspråket:

Kien Sui Tien Kuo Wang Ti.

Wei Kwan Kiun Liao Tai Ti Tsun
Chi Ping Kia Chang Tsan Pang Chiun
Wan Yen Yin Li Chun Fong Tu
Kien Teh Yao Chwen I Yu.

De underrättelser vi kunnat förskaffa oss om den populäre Pins senare öden äro tyvärr icke af någon lugnande beskaffenhet. Petit-Journal i Paris spridde ut, att han fallit i onåd vid hemkomsten och blifvit halshuggen. Sekreteraren i Franska Kina-missionen har försäkrat, att Pin är död i reträtt, men icke halshuggen. Österrikiske konsuln i Tien-Tsin bedyrar, att Pin lefver än och bekläder en af de högre posterna i Nei-vou-fu, eller kejsrerliga husets departement i Peking. Huru härmed må förhålla sig, Pin-Ta-Jin lefver

* Nationalmuseum.

** Hertigen af Östergötland.

dock i tacksamma stockholmares minne, både deras som klättrat på hans fönster när han bodde på hotell Rydberg, och deras som dragit i hans hårpiska i Slottsbacken,* ja hans minne lefver ända ner vid Stångån, der vi senast sågo hans godmodiga bild med ett champagneglas i handen, tecknad och målad af den förträfflige F. D—I.

Några år senare hade Stockholm också kines-besök, men de voro icke alls roliga, ty de voro officiela och äkte i sjuglasvagnar; och de japaner som ändå senare gästade Stockholm voro rent odrägliga, ty de hade inga hårpiskor och gingo dessutom i svarta kläder.

* * *

De praktfullaste *kröningar* som i Sverige egt rum äro Erik XIV:s och drottning Christinas. Den förres hölls i Upsala, men åtföljdes af ett efterspel i Stockholm. Der emottogs konungen af borgmästare och råd med allra största reverens; från rådhuset spelades och från Tre Kronor blåstes i basuner; räntmästaren utkastade penningar bland folket till ett belopp af några tusen mark och daler, och man berättar att en knekt samlat ända till femton daler. Dagen efter hölls stor måltid på slottet; då gick konungen kring borden och talade med gästerna. Derefter såg man »flygare-konst», då en flög utur »Svermare hålet på Kincke Tornet» och ner på Slottsbacken. När nu detta gästbud öfverändadt var, vände k. maj:t sig till viktiga saker att handla och betrakta, säger Laurentius Petri Gothus som skildrat den kröningen.

Det fordrades drottning Christinas snille till att omsider inse, det Upsala vore för litet för sådana tillställningar som kungliga kröningar, och hon vardt den fjerde svenska regent, som kröntes i Stockholm, sålunda brytande med den rådande folktron, att hufvudstaden icke skulle vara lyckobringande för kröningar, då exemplet visat att de tre, Magnus Smek, Johan II och Christian II icke fått behålla tronen.

Det blef ett storartadt upptåg som räckte i många dagar, och mera lysande har aldrig sedan någon kröning blifvit firad i Stockholm.

Från Jakobsdal (Ulriksdal) höll drottningen sitt intåg i hufvudstaden, den 17 Oktober. På strömmen lågo fyrtio krigsfartyg nedanför slottet. Tre äreportar voro uppresta, bland hvilka en af rådet. Denna hade sin plats vid norra fästet af Norrbro, var försedd med vers och skall hafva kostat 16,000 rdr. Festtåget var så långt, att det räckte från Jakobsdal till slottet, och varade marschen från half 3 på middagen till 5 på qvällen, då skjutningen började, så att kruttröken stod som en tjock dimba öfver staden.

* en af ambassadens medlemmar blef af en sk. schiäre i Slottsbacken dragad i hårpiskan.

De två följande dagarne användes till förberedelser; och den 20 Oktober försiggick sjelfva kröningen i Storkyrkan, der Johannes Mathiæ höll predikan. Vid tillfället sjöngs bland annat *Veni Sancte Spiritus*.

Derefter gafs stor middag. Ridderskapet fick äta i matsalen, presterna i vestra fyrkanten, borgarena i förmaket för rådkammaren, och bönderna på »giliestugan». Presterna fingo ett berömligt traktamente och voro tillsammans till klockan fyra efter midnatt. Kröningsoxe, och vin ur tre springbrunnar tilldelades folket.

Dagen derpå hölls gästabad, och natten efter funnos tio menniskor ihjelslagna på gatan.

På de fester och lustbarheter som sedan följde har riksdagsmannen, pastor Jonas Petri i Hassle gifvit ganska oskyldiga skildringar i en dagbok (Skoklosters Bibl. Utg. i Hdlr rör. Skand. Hist. 22.) hvilka visa huru den lärda drottningens allegoriska balletter och upptåg gingo till sin andemening förlorade för massan.

Den 24 Oktober höll hertig Carl upptåg på rännarebanan,* och begynte det klockan tio förmiddagen och varade intill mörkret. Först red hertigen med sitt folk, hvilka alla hade lansar i händerna. »Näst dem följde tre gröna menniskor i skogsråds liknelser, klädda i kvinfolks kläder. Derefter följde en vagn, som gick sjelf, och voro inga hästar före; der uti satt en som hade eld, hvilken brann som ett bloss. Der uppå stod ett beläte på en fot och hade en fana i handen. Kom strax derefter en annan ganska stor vagn, der uti satt en som var förklädd och underlig att se uppå. Sist efter detta kom ett stort berg gåande och skriande; der uppå suto ock många förklädde menniskor i gröna och andra kläder. Till det yttersta redo de till rings en lång stund, och der med var det beslutit».

Detta upptåg, af hvilket vår gode pastor icke synes hafva fattat den djupa betydelsen, hade följande lärda titel:

»Lycksalighetenes Ähreprackt Uppå then Stormæchtigste Drottningens *Christinæ* Höghprijsslige Cröningsfest, förd af Ridder Eudemon och hans trogne Gesäller Philander och Dorisel».

Författaren var Georg Stjernhjelm, hvilken äfven till samma tillfälle skrifvit *Virtutes Repertæ The igenfundne Dygders Uptog*.

Härmed ett prof på hans kröningspoesi ur *Lycksalighetenes Ähreprackt*. I förste Inträd föreställes Örlig och Krigsguden Mars till häst anqvickande manskapen till krigsöfningar.

Ey, du skadlige fred! Ungdoms förderflige Vällust!
Manlige hjertans vank! Ett fel för modige hjeltar;
Till all laster ett upphof, fostermoder i odygd;

* Nu ungefärligen Nya Elementarskolans gårdstomt.

Dugse till intet som allvare bär; men bringar å banen
 Dådlöse sysslor, lärdt dvaleri, förgäfligt arbet;
 Tidförderf uti lek, och Fröjas snöplige tjenster.
 Freden är hin, som folk och land med lättja betungar;
 Freden är hin, som modstjäl mannen, och mårgen i benen
 Smälter å väg: är den som förstärne vaggar i sömnen,
 Trygger i säkran dröm, uti kättia och i veklige luster:
 Vapen och värja bli tung, slott gränsor kom' uti glömska
 In till dess att land och rike, de fall' uti händer
 Dem som i vapen stå lura derå, och vakta på glaset.

Den som af detta prof känner åhåg att läsa mera, kan slå upp Stjernhjelm's *Musæ Suetizantes*, der en älskvärd typografi förlänar njutningen mera stämning.

Gustaf Casimir Leionhufvud höll senare också ett upptåg, på hvilket vår beskrifvare icke blef stort slugare. »De som voro bådhe till häst och fot, voro med turkeske hattar och kläder utstofferade, med förmommade (maskerade) svarte ansigten allesammans. Här uti var ett brinnande berg; der på suto musicanter och spelemän och spelade ganska ljufligen. Var också ett skepp, som gick af och an, och der uti suto några monstra och några, som rodde med ådror. Var ock en vagn, som två elefanter drogo (i elefanter liknelse); der uti suto ock någre monstra och en smed med en hamar och smide uti vagnen och hvad annat mer der var till att se».

Den 7 November hölls kunglig taffel igen. Der är vår skil-drare på fast mark. »På presternas bord voro två anrättningar med mat och 36 rätter i hvar anrättningen. Den tredje anrättningen var med allahanda konfect och suckaat, ock så till 36 slag, ganska kostligt, och inbars i silfver confecte faat, hvilka hade en hög fot under sig, och stod borden så öfver dermed att det ena skiöts in på det andra. Godt välsmakande Spanskt och Renskt vin gafs der tillfyllest, och inga andra dricker, utan den som begärde svalkedrick, fick god Brunswicks Mumma. Hvar och en drack så mycket honom luste och behagade, och ingen blef tvingad, qvod notabile est. Allenast när de drucko H. K. M:ttz Enkiedrottningens och Hans F. Nades Hertig Carlz lyckönskan, måste drickas uth». Gästabudet varade till kl. 3 efter midnatt.

Den 12 November hölls ett annat slags spektakel, som redan vid Erik XIV:s kröning hade praktiserats. »Efter middag var ett spectaculum med allahanda djur, som insläpptes uti en gård, hvilken murad var in under slottsmuren på den sidan, som vetter åt Bollhuset.* Först släpptes ett lejon och en buffeloxe tillhopa. När lejo-

* Lejonkulan.

net reste sig upp, lopp buffeloxen under dess bringor att lejonet nästan föll omkull; så skötte lejonet intet mer om buffeloxen. Sedan släpptes lejonet och en stor björn tillhopa, reste sig något litet emot hvar andra, men gingo strax ifrån hvar andra. Lejonet gick der med och lade sig i en vrå i gården; björnen gick bak om det, steg på det och bet det några bitande i ryggen, men lejonet skakade honom af sig och slog litet efter honom, men skötte intet mer om honom. Luckan drogs upp; der med gick lejonet in i sitt hus. Dernäst släpptes björnen och en yr häst tillhopa. Björnen kunde intet mycket skada hästen, utan tog honom allenast en gång i låret; hästen träckade der vid och slog bak efter sig, sedan rörde björnen honom intet, utan gick och lögade sig i ett vattenkar, som der stod nedgrafvet, fullt med vatten. Lupo der ock två räfvar, men de andra djuren aktade dem intet. De sköto några raketer ner på björnen att göra honom vred. De hade gjort liksom en människa, satt på en påle, klädd i rödt kläde, och stoppad full med hö; den samme ref björnen först tvärt af och sedan tog han och ref i sär hans lår. Hängde ock en annan sådan på ett snöre, som några drogo upp och ned; när björnen fattade efter honom, drogo de honom upp».

Med dessa och dylika många flera upptåg firades drottning Christinas kröning, prisad af många, häcklad af flere. Den 18 Juli samma år hade en bonde af Östergötland visat drottningen ett stycke barkbröd, hvaröfver hon ömkat sig, men trösteligen tillagt: hafve vi annammat de goda, hvar om icke de onda.

* * *

Den praktfullaste *illumination* hufvudstaden bevittnat var den som vid Carl XI:s anträde till regeringen egde rum i sammanhang med den praktfulla karusellen. Vid detta tillfälle skylde en enda kolossal transparang Rådhusfågaden på Stortorget; Kungsholmsbron var öfverbygd med flere äreportar; men på Norrmalmstorg (Gustaf Adolfs torg) tronade en pyramid af ofantliga dimensioner, rundt om behängd med lyktor af oljadt papper mellan festoner af granris, och öfverst besatt med en kunglig krona. Planschen (fig. 64) erbjuder utom illuminationen en intressant vy af Gustaf Adolfs torg sådant det såg ut 1672, den 19 December. I fonden (der kungliga teatern nu står) synes Axel Lillies palats; bakom detsamma, öfver taket åt höger, synas tre af tornen på De la Gardieska palatset (Makalös, Arsenalen, Dramat. teatern); till venster på taflan fästes uppmärksamheten af

Jakobs gamla kyrktorn; till höger vid strömmen synas »stadens bodar».

Mångfaldiga voro för öfrigt, i synnerhet under vår stormaktstid, de tillfällen, då Stockholm firade för fosterlandet märkliga tilldragelser. Än var det en vunnen seger, än ett ärofullt fredsslut som skulle högtidlighållas, och alltid fick allmänheten då ett särskildt gratisnöje.

En mycket lysande fest var den som, med anledning af segern vid Narva, firades den 5 Februari 1701. Då lyste från Brunkebergs topp en »härlig pyramid», 42 alnar hög och 26 alnar bred, upplyst med 2,500 brinnande lampor, hvar och en af två kvarter tran, nedtill klädd med granris och ofvantill med papper samt försedd med latinsk inskrift med sex kvarters höga bokstäfver. Denna pyramid syntes öfver en stor del af staden, och folket drog genom gatorna och fröjdade sig deråt samt hade äfven sin glädje öfver de upplysta kyrkorna och de många enskilda hus, der ljus voro tända och lyktor uthängda. Ungefär på samma sätt firades Karl den tolfte's öfriga segrar, år efter år, ända till dess nederlagen och pesten kommo och gjorde ett slut på dessa nöjen för folket.

Under Gustaf den tredje voro sådana nöjen talrikare än under frihetstiden. De präktigaste voro de som, med anledning af Gustaf Adolfs födelse, ställes till för folket, men som slöto med en förskräcklig tilldragelse, en af de sorgligaste offentliga olyckor som inträffat i Stockholm.

Efter freden i Kiel följde, den 20 Februari 1814, en stor illumination i Stockholm. Alla offentliga och enskilda hus voro upplysta samt ett stort antal prunkande med transparanger. Stora kostnader hade gjorts. På Södermalmstorg hade brukspatron J. Gödecke låtit uppsätta en äreport, hvars mellersta öppning infattade en transparang, framställande Karl Johans triumf. Vid Gustaf Adolfs torg hade hofapotekaren Sprinchorn på det der då belägna apoteket Lejonet en praktfull transparang. Likaledes fans en sådan hos viktualiehandlanden Thunberg vid Ladugårdslandstorg, på bagaregesällernes och skomakaregesällernes herbergen, och ända långt upp på Söder, såsom hos barnmorskan Mellberg vid Stora Bondegatan. Den 19 December samma år fick man en ny, ännu grannare illumination, med anledning af Sveriges och Norges förening. Bland de mest lysande voro grefvinnan Carolina Lewenhaupt's två transparanger, mellan hvilka, på en altan, syntes ett altare med Karl Johans byst, rikt upplyst. Vid de kungliga personernas ankomst till stället började en harmonimusik spela folksången till följande ord:

Suëdois, Norvégien!
Que l'un à l'autre enfin

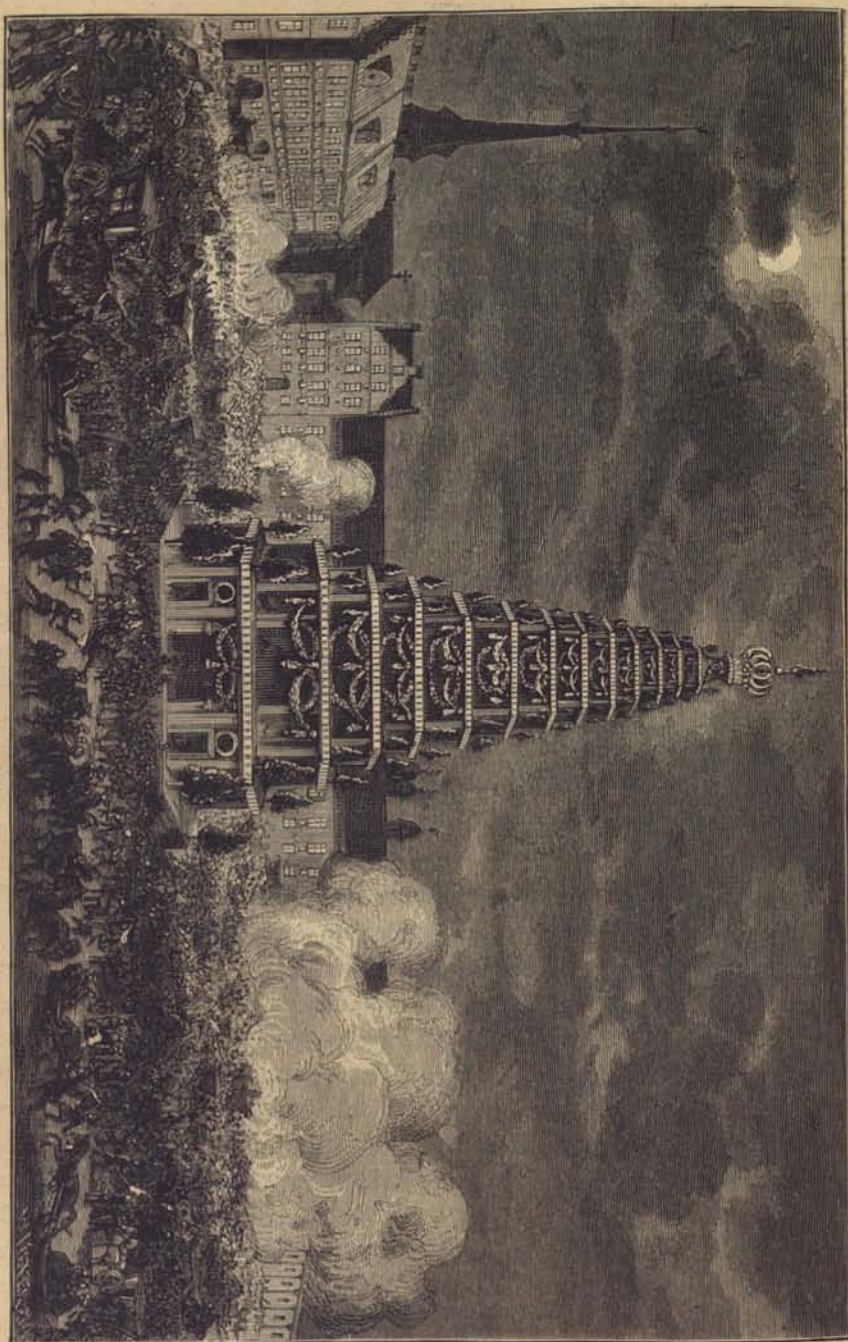

Fig. 64. Illumination den 19 December 1672. Efter samtida kopparstick.

Tende la main;
 Et d'âge en âge
 Qu'un digne hommage
 A Charles rende les Tributs
 Qu'on doit aux Vertus.

Derpå sänkte sig odödlighetens, af sju stjernor bestående krona öfver kronprinsens byst, och en annan fransk strof afsjöngs.

Bokbindarålderman Richter vid Högbergsgatan, fabrikör Bergman vid Stortorget, stadsmäklar Zethräus på Kungsholmen, handlanden Holmlund vid Vesterlånggatan, m. fl. utmärkte sig för sina stora och granna transparanger.

Många voro illuminationerna under Karl Johans regering, hvarje gång han kom hem från någon resa i Sverige eller till Norge, men den präktigaste var den 6 Februari 1843, då konungens 25-åriga regeringsjubileum firades, och alla dessa illuminationer utgjorde omtyckta gratisnöjen för folket.

* * *

Den ståtligaste af alla kungliga begrafningar som hållits i Stockholm är Carl X:s. Den har också blifvit förevigad i ett kopparstick som är 16 fot långt och 1 fot högt, hvilket återfinnes i Pufendorfs Historia om Carl X. Tåget börjar vid yttre borggården, der flere tusen man trupper stå uppställda, drager sig ner åt Slottsbacken, tar af åt Skeppsbron, åt höger, under salut från örlogsfartyg på strömmen, viker öfver Jerntorget, öfver Kornhamn och Stora Nygatan (Kungsgatan), öfver Riddarbron och in i Riddarholmskyrkan. Processionens mest pittoreska parti är hoffruntimren, klädda i dok och mantlar, liknande nunnor. En mindre sorglig grupp är den som vi afbildat här nedan (fig. 65). Det är räntmästaren Cronenberg som utkastar guld- och silfvermynt åt folket, hvilket tagit sin tillflykt i en portgång på Jernvågen, då belägen vid Jerntorget, ungefär der Riksbanken nu står. Figuren längst till höger är konungens kammarherre Johan Gyllenstjerna i rustning; derpå konungens lifhäst, ledd af stallmästaren Herman Winter och kammarherren Niclas Kagge; dernäst följer öfversten Bertel Mortagne (i spetsen för 80 drabanter) samt tvänne härolder.

* * *

Nummerlotteriets dragningar utgjorde under nära sjutio år ett af Stockholms folknöjen, både för dem som spelade och icke spe-

lade på lotteriet. Hela samhället tänkte på den närmast förestående dragningen, talade och drömde om denna, och när hon slutligen inträffade, hvilket skedde hvar tredje onsdag, ilade man till Slottsbacken för att icke försumma någon del af högtidligheten.

Lotterier hade länge funnits i det öfriga Europa. Den första offentliga dragningen uppgifves hafva egt rum i London redan 1569, och tre år derefter skall en dylik hafva försiggått i Paris. Här i Sverige anställdes då och då lotterier för olika ändamål och på olika ställen. Det största dittills var det som omnämnes i vår inledning och som upprättades af tullarrende-societetens fullmäktige* samt hade sin dragning i Maj 1733, på det då nya rådhuset. Lotteriet bestod af 10,000 lotter och äfven så många specie-dukater eller 180,000 daler kopparmynt, och största vinsten var 24,000 daler.

Fig. 65. Begravningspenningars kastande vid Karl X:s begrafning.
Ur Pufendorfs Historia.

Några och tjuo år senare anställdes ett annat lotteri, som också tilldrog sig mycken uppmärksamhet. År 1757 föreslog öfverståthållaren, grefve v. Düring, att Gustaf den andre Adolfs bildstod måtte på allmän bekostnad uppresas i Stockholm. Förslaget vardt af kungl. maj:t »med särdeles nådigt välbehag ansedt», och för att skaffa pengar gjorde man ett lotteri af 100,000 lotter med ett pris af 100 daler k.-mynt på hvarje lott. Behållningen utgjorde 364,027 daler, och det vardt grundplåten till häststoden på n. v. Gustaf Adolfs torg,

* Så väl de »stora» som de »små» tullarne voro, jemte accisen i riket, bortarrenderade till en general-tull-societet, som hade omkring tretio fullmäktige, bestående af några handlande, men ett vida större antal förnämne män, såsom generaler, amiraler, landshöfdingar, m. fl.

fastän ett annat lotteri, just kungl. nummerlotteriet, också sedan måste bidra till samma ändamål.

Allmänheten hade fått smak för lotterispel. Regeringen tyckte att den smaken kunde användas som inkomstkälla för skattkammaren, och så uppstod den spelinrättning som ansågs jembördig med statens öfriga embetsverk och kollegier.

Den 16 April 1771, innan Gustaf den tredje efter sin faders död återkommit från Paris, utfärdades kungl. maj:ts »Nådiga Kungörelse angående et til inrättande Genuesiskt Lotterie». Detta skulle gagna det allmänna och lemna inkomst till stora och nyttiga inrättningar utan statens belastande samt gifva fördelar åt de enskilda som deruti försökte sin lycka, »i det uppå hvars och ens välbehag ankommer att våga deruppå en efter dess förmögenhet och godtycke lämpad summa». Alla hade hopp att vinna högsta vinsten, »utan att den enas lycka utesluter den andras».

Det var *den* tidens nationalekonomi i Sverige, offentligt uttalad af landets regering. Allmänheten lyssnade andäktigt till de vackra förespeglingarna. Det hette också, att »allt slags lotteri, taget rätteligen för hvad det bör vara, är en gren af rörelsen, som lättar myntets omlopp, sysselsätter den tänkande och dem som dervid arbeta». Men det var ej nog dermed: det kungliga spelverket skulle också bidra till — folkmängdens ökande. Det var just därför som det var ett *genuesiskt* lotteri. I Genua hade man fordom, då embeten skulle genom val tillsättas, icke skridit till sådant förr än fem ledigheter uppstått. De sökande borde då vara minst nittio. Namnen på dessa lades i »särskilda foder, hvilka kastades i ett käril, der utur man sedan uttog fem, det ena efter det andra». Men detta valsätt gaf anledning till vadslående af ganska stor utsträckning och hvarvid ofta betydliga summor sattes på spel. För att förekomma att medborgarne skulle på detta sätt öfverlemna sig åt spellidelsen, utan att det offentliga hade någon fördel deraf, togo de genuesiska myndigheterna saken om hand och gjorde spelet till en statsinrättning. I stället för tjänstsökande sattes giftasdugliga *flickor* på nittio numror, och åt hvar och en, hvars nummer utkom ur dragningshjulet, tilldelades en hemgift som togs af den fördel som genom lotteriet tillföll staten.

Så skulle det nu också tillgå hos oss, och därför heter det i den plan som åtföljde kungörelsen af den 16 April 1771, att till »uppmuntran för giftermål och folkmängdens ökande i riket, i synnerhet bland Sveriges allmoge», hade kungl. maj:t i nåder velat anslå af lotteriets vinst 500 daler silfvermynt vid hvarje lotteridragning, »hvilka skulle utdelas med 100 daler till hvar och en af fem giftasvuxna

flickor mellan 15 och 24 års ålder». Nittio namn på af landshöfdingarna föreslagna flickor sattes på de nittio numrorna i dragningshjul, och fem af dem vordo de lyckliga.

Kungörelsen hade utfärdats 1771, men den första dragningen skedde ej förr än i början af 1773. Under tiden hade embetsverket ordnats och fått sin kungliga direktion, sina tjenstemän och kollektörer. Hela verket var omgifvet af kunglighetens glans, och stormän skulle styra det. Till förste direktör utnämndes presidenten i Kammarkollegium, grefve Carl Johan Cronstedt, hvilken var af Kongl. Maj:t »känd att ega all den insigt som till detta lotteries behöriga styrsel erfordras». Till meddirektörer utsågos statskommissarien Claes Wirell (adlad Lagerstråle), kammarråden Carl Stjerngranat och Anders af Botin (den bekante häfdatecknaren). Verkets förste sekreterare var Gustaf Fredrik Blomborg, hvars namn finnes i kalendern ännu 1776, men från och med 1777 står *Carl M. Bellman* såsom sekreterare. Att Bellman verkligen tjenstgjorde under några år är väl otvifvelaktigt, såsom C. Eichhorn också visat i sin skrift »Bellman och hans senaste biograf». Men man kan nog tänka sig, huru föga öfverensstämmande med skaldens smak denna tjenstgöring skulle vara. Det är väl i ett af Bellmans svåra ögonblick, då han morgonen efter en i vänners lag gladt genomvakad natt söker stärka sig till dagens föga poetiska verksamhet i nummerlotteri-direktionen som hans vän Sergel tecknat honom, i öfverdriften uttryckande ett skämt med den glade sångaren (fig. 66). Underskriften är också af Sergels hand.

Under det direktionen och tjenstemännen skötte embetsverket i nummerlotteriets hus vid Svartmangatan (nu mera medicinalstyrelsens lägenhet), sålde kollektörerna lotter litet hvarstädes i Stockholm, och allmänheten såg med glad förhoppning dragningsdagen nalkas. Det var i synnerhet mot slutet af den vecka som närmast föregick dragningen lotterna funno lifligaste afsättningen. Man spelade på *enkelt utdrag*, då blott ett nummer behöfde komma ut och då vinsten var femton gånger insatsen; på *ambe*, då man spekulerade på två nummer; på *terne*, *quaterne* och *quinterne*, då vinsterna voro i stegrad höjd. Insatsen för enkelt utdrag fick göras i början från 8 öre till 200 daler s. m. och så vidare i förhållande efter utdragen.

Hvilken trängsel på torsdagen, hvilken ännu större på fredagen och allra värst på lördagen! Man *måste* köpa en lott (fig. 67). Man hade kanske pantsatt en nödvändig klädespersedel för att skaffa pengar till lottsedeln. Man hade gjort sina fina uträkningar och var nästan säker om vinst. Man såg siffror öfverallt, i kaffekoppen, i bränvinsglaset, bland soporna på gatan, lika väl som bland skyarne.

flickor mellan 15 och 24 års ålder». Nittio namn på af landshöfdingarna föreslagna flickor sattes på de nittio numrorna i dragningshjulet, och fem af dem vordo de lyckliga.

Kungörelsen hade utfärdats 1771, men den första dragningen skedde ej förr än i början af 1773. Under tiden hade embetsverket ordnats och fått sin kungliga direktion, sina tjänstemän och kollektioner.

Kongl. Numer-Lott. 1010 Drag. d. 27 Februari 1833 Cont. N:o 141
 Innehafvaren, här till förenämndt Dragning, på nedanstående Numror insatt Bancofmynt.
 N:o 314

N:o 12, 22, 40, 40

Utdrag af			
Ambe af	40	80	Summa <u>100</u>
Terne af	27	81	
Quatern af			
Best. Utd. af			

För hvart vunnit Enkelt Utdrag, betalas Insatsen 15 gånger; för hvar Ambe 270 gånger; för hvar Terne 5200 gånger; för hvar Quartern 64000 gånger, och för hvart Bestämt Utdrag 75 gånger. Denne Sedel skall inom Sex Månader efter Dragningen til betalning upvisas, eljest tillhåller Vinsten Lotteriet.

den _____ 1833

G. J. J. J.

Fig. 67. Lottsedel i Nummerlotteriet. Facsimile.

nojd. Insatsen för enkelt utdrag fick göras i början från 8 öre till 200 daler s. m. och så vidare i förhållande efter utdragen.

Hvilken trängsel på torsdagen, hvilken ännu större på fredagen och allra värst på lördagen! Man *måste* köpa en lott (fig. 67). Man hade kanske pantsatt en nödvändig klädespersedel för att skaffa pengar till lottsedeln. Man hade gjort sina fina uträkningar och var nästan säker om vinst. Man såg siffror öfverallt, i kaffekoppen, i bränvinsglaset, bland soporna på gatan, lika väl som bland skyarne.

Man hade kanske också drömt något betydelsefullt. Drömmar spelade en stor roll i det kungl. svenska nummerlotteriet.

— Vet madam, i natt drömde jag, att jag var på bröllop.

— Kära hjertandes, det betyder begrafning, men då skall frun spela på 20 och 15 och 1. Tag en terne, så vinner frun femtusen två hundra gånger insatsen. Frun blir rik.

— Jag drömde, att det regnade och tänker spela på nummer

Fig. 66. Carl Michael Bellman. Efter Sergel.
Bellmans morgonsup, med smörgås i hand, trött och trumpen.

5, för si, jag har icke råd till mer än enkelt utdrag, fast jag nog ville ha ett bestämdt.

Drömde man om en regnbåge, skulle man spela på 13, 7 och 5; om bröd, kunde man vara säker att 56, 75 och 11 komma ut; om äpplen, att vinsterna föllo på 48, 44 och 35; o. s. v. Om allt detta fick man underrättelse i någon af de många drömböckerna, t. ex. »Förklaring på de förnämsta drömmar sådan som den af Philosopherna blifvit uppgifven, samt hvilka af det s. k. Genuesiska eller

Kongl. Nummer-Lotteriets Numror säkrast svara mot hvarje dröm. Fri öfversättning från Fransyskan af C. Moberg». Flera upplagor utkommo, den sista tryckt i Linköping 1824. Samtidig är en i Stockholm tryckt »Fullständig och af erfarenheten befunnen säker Drömbok för Lotterispelare i allmänhet». Ännu 1843, således tre år efter nummerlotteriets upphörande, utkom en »Drömtydare», som angaf lotterinumner.

Men huru skulle man alltid kunna hålla reda på de sjuutton dragningsdagarne? Äfven för den saken hade kungl. direktion sörjt, i det hon gaf ut en *Kongl. Svenska Nummer-Lotteriets Almanach* som i sitt kalendarium särskildt påpekade dragningsdagarne och för öfrigt innehöll förteckning på lotteriets direktörer och tjenstemän, ut-

räkning af vinsterna o. s. v. samt i *alla* årgångarne, ända till lotteriets ändalykt, ett upprepande af den nådiga instiftelsekungörelsen af den 16 April 1771.

Ändtligen inträffade den lifligt efterlängtrade onsdagen. Då njöt man af det egentliga gratisnöjet. Redan på förmiddagen infann man sig på Slottsbacken och tog i betraktande tillrustningarna utanför Indebetouska huset. Det var just på samma plats, der en stor trädgård fordom funnits, den af hvilken Trädgårdsgatan (i Staden) fått sitt namn. Nu var det slut med trädgården, och handelsmannen Isaac Breants hus, till hvilket den hört, hade från sin siste enskilde egare, politi-borgmästaren Johan Indebetou, inlösts för kro-

Fig. 68. Frimurar-Barnhusbarn.

nans räkning. Huset, som ännu i dag kallas det Indebetouska, hade användts till många olika ändamål. Der voro en tid slottskansliet, krigs-expeditionen m. m., men utanför, åt Slottsbacken till, restes hvar tredje onsdag en tribun på hvilken nummerlotteriets direktion tog plats, och under trumpetstöt, basunlåt och trumhvirflar från en särskild liten läk-tare, der gardesmusiken bidrog till det festliga intrycket, började och fortgick högtidligheten. Ett storartadt lyckohjul tog uppmärksamheten i främsta rummet i anspråk, men de som vakade öfver lyckans rullande hjul voro äfven förtjenta af att tagas i betraktande. Bland dem såg man många gånger skalden Gyllenborg, skalden Leopold (medlem af direktionen ända från 1796 intill sin död) och andra förnämlige män, presidenter och statsråd, såsom Gabriel Poppius (från 1814 ordförande i direktionen), Matthias Rosenblad, C. D. Skogman, m. fl.

Bredvid en Leopold, en Rosenblad eller Poppius stod ett barnhusbarn (fig. 68) som förestälde det blinda ödet hvilket utdelade lyckans häfvor. Lottutdragningen verkställdes nämligen icke af direktionen eller tjänstemännen, utan af en för verket fullkomligt främmande person i de oskyldiga barnåren, en gosse från frimurarbarnhuset, som högtiden till ära var klädd i sin paraduniform och utstyrd med hvita handskar samt med förbundna ögon.

Vinster och »nieter» kommo om hvarandra, men de förra utgjorde blott en ringa del af samtliga numrorna. De hylsor, till utseendet liknande gamla nålhus, i hvilka de utdragna numrorna lågo, slungades tomma ut bland folkmassan som under hurrarop och skrän slogs om dem. Den som var nog lycklig att eröfra en sådan hylsa fick en liten vedergällning, om han till lotteriet åter öfverlemnade henne.

Skådespelet i sin helhet skildras i följande, år 1823 tryckt rimsnideri:

Men hvarfrån kommer väl det gälla sorl jag hör,
 som disharmoniskt sträft igenom rymden bryter;
 som med trumpeters skräll så ovanndt sammanflyter,
 och i min tankfullhet mig stör?
 Om jag ej, denna stund, befann mig midt på dagen,
 så skulle jag till slut med lätthet bli bedragen
 att enkelt tro, att denna ton
 är posten som far bort och brandvagten som ropar;
 Men som min forskande person
 i intet fall är nöjd med en supposition,
 så skyndar jag mig upp mot Slottet ifrån bron;
 tills invid Storkyrkan jag trängs af stora hopar
 af folk, som redan hastat hit,
 att se på dragningen af Nummer-Lotteri't;
 en stiftelse som har den prisvärda tendencen,
 (fast tadeln skriker jemt på dess förderflighet)
 att vänja Stockholms Allmänhet
 att uti elakt spel, behålla contenancen.

— — — — —
 Bakom ett skrank, Gud vet af hvad architectur,
 står Verkets Direction, som fogeln i sin bur,
 och liksom Lotteri't på säker fot sig stöder.
 Der ser jag lyckans hjul som mängdens pengar öder,
 fast det är sällsynt nog att få en skärf derur.
 Allt tilreds uppenbart. De skrifna nummerlappar
 uppvisas, vecklas in, i hjulet läggas ner;
 på det att syndaren som tappar,
 må öfvertyga sig, att det methodiskt sker.
 Med hvita handskar på och duk på ögat bunden,
 står barnhusgossen der, och väntar på den stunden

då dragningen sin början har.

Nu vrides hjulet om. — En bullrande fanfare
 uppstämmer, till signal, af pukor och trumpeter;
 (ty fastän Lotteri't publikens pengar tar
 ger den likväl en tröst mot spelets vidrigheter.)
 Ur hjulet nummern dra's och långsamt ropas opp.
 I hvarje anletsdrag röjs fruktan eller hopp.
 Med sedeln i sin hand står spelaren och följer
 med hörsel och med syn den utgång spelet får.
 Dels med ett tillgjordt lugn sin bittra harm han döljer,
 dels i hans fikna blick man röjer glädjens-spår.
 Jag der en herre ser, ej mycket nöjd till sinnes;
 han ej ett utdrag har, och dragningen är slut.
 Han svär, att sådan tur, som hans, omöjligt finnes:
 ty han har trettiosex och trettiosju kom ut.
 Men se på den Mamselln, med nya sidenhatten,
 som nyligt på kredit uti en bod hon fick
 och nu betala tänkt! Se hennes vreda blick!
 Den stackarn drömde sig tre numror härom natten,
 men hela vinsten är för hin!

O. S. V., O. S. V.

Men allt förgår, och äfven det kungl. svenska nummerlotteriets dragningar upphörde en gång. Allt flera och starkare röster hade höjt sig mot staten såsom spelhusvärd. Tidningarna klagade högljudt och ifrigt öfver det sedeförderfvande och för mången olycksbringande i hela den kungliga lotteri-inrättningen. Man anförde allt flera exempel på personer som genom att spela på lotteriet ruinerat sig sjelfva och sina familjer, och allmänt talades om en brukspatron Borgenström som ärfde 80,000 rdr banko efter sin far, spelade bort hela sin förmögenhet och hängde sig. År 1839 utkom en hos Samuel Rumstedt i Stockholm tryckt flygskrift, kallad »Lotteri-Spelarne eller Nummer-Lotteriets hemligheter uppdagade», hvilken väckte mycket uppseende och väl i sin mån bidrog till stärkande af åsigtan om den kungliga inrättningens skadlighet.

Under 1840 års riksdag afläto rikets ständer en skrifvelse om det kungl. nummerlotteriets upphörande, och ehuru den kungl. förordningen derom ej utkom förr än långt fram på 1841 (den 4 Juni), fans lotteriet likväl ej till längre än med 1840 års utgång. Brudgåfve-fonden öfverflyttades då på Riksgäldskontoret.

Den 16 December 1840 var det sista gången som detta gratisnöje bestods Stockholms allmänhet. Då försiggick den 1,143:dje dragningen.

* * *

Likvisningar voro i gamla Stockholm mycket omtyckta gratisnöjen. *Kungliga* liks förevisande hafva naturligtvis hört till de allra förnämsta af sådana tillställningar och äfven längst bibehållit sig. Det sista kungliga lik som åstadkom en folkrörelse af det gamla slaget var Karl den fjortonde Johans. Detta visades under en hel vecka, 17—24 April 1844, från klockan 11 till klockan 2 på middagen och från klockan 5 till klockan 8 eftermiddagen. Trängseln var ofantlig på yttre borggården och äfven på närgränsande platser. Redan på första dagen gick det mycket bullersamt till, och folket råkade i strid med de soldater som skulle upprätthålla ordningen. På yttre borggården fans ingen annan stängsel än den som för tillfället bildades af soldaternes led, men dessa genombröts snart af folkmassan som trängde på under den vildaste oordning. Det var vid detta tillfälle som en högre myndighetsperson ansåg sig böra tala till folket och beklaga, att det vore så otacksamt att ställa till något nöje för stockholmarne. Såsom *nöje* hafva onekligen likvisningar uppfattats, vare sig att de varit kungliga eller enskilda.

På andra dagen af i fråga varande likvisning fans ett stängsel uppsatt för att på det sättet hålla den skådelystna hopen inom behöriga skrankor; men det hjälpte icke mycket, och på den dagen trampades en qvinna till döds. Hon hette Kristina Pahlm, var vaktmästarenska och 64 år gammal. Hennes begrafning var visserligen icke så ståtlig, men dödsfallet gaf likväl anledning till ännu en af folket med begärlighet skådad likvisning. En dag gick man raka vägen från slottet till den utbod på en gård vid en fattig gata, der enkan Pahlms lik visades, och så fick man på samma dag se både högtalig kungens och den för hans likvisning ihjeltrampade gummans jordiska kvarlevor, dubbelt gratisnöje.

Till förekommande af vidare olyckor under förevisningsdagarne började de stockholmare som sett sig om i världen att yrka på *queue*. Så brukades i främmande land, men något sådant kände man ännu ej till i Sverige. Aftonbladet, som med vaken blick följde alla offentliga tilldragelser, föreslog först, att någon af allmänheten känd och aktad person, t. ex. kommandanten, öfverste Dævel, skulle låta en samling anständigt folk ordna sig ledvis, t. ex. på Mynttorget, och derifrån sätta sig i marsch till slottet. Då det förslaget icke vann framgång, skref samma tidning »Några ord om konsten att göra queue». Det väckte uppmärksamhet, och *queue* gjordes verkligen, för första gången i Stockholm. Under de sista dagarne af den kungliga likvisningen gick det därför ganska ordentligt till. Att »köbildning» sedermera i Stockholm så ofta förekommit och hindrat

trängsel samt upprätthållit ordningen, när det gäller att i massa skrida fram till något mål, har man i främsta rummet Karl Johans likvisning och dernäst Aftonbladet att tacka.

Redan vid Karl Johans begrafning, den 26 April 1844, visade folket mycket större benägenhet att sjelft upprätthålla ordningen. Der queue kunde bildas, gjorde man det frivilligt, och för öfrigt stod man i ordentliga led och såg den högtidliga processionen skrida förbi, allt från det kompani af Svea gardet som öppnade tåget och allt till de sista af de 64 olika afdelningarna som till samman utgjorde den kungliga begrafningsvandringen. Då hade man ännu kadetter i gemensam uniform, barnhusbarn i uniform och stånddrabanter att se på. Barnhusgossarne gingo med sina »informatorer», så-

Fig. 69. Barnhusgossar.

som det hette, i tredje ledet (fig. 69) och sjöngo: »O Jesu, när jag hädan skall». Stånddrabanterne, hvilka togos bland invaliderne på Ulriksdal, marscherade med stolta steg och med sin korporal i spetsen såsom i gamla tider vid de kungliga begrafningarna (fig. 70).

Bruket för öfrigt att »gå och se lik» höll länge i sig i Stockholm. Ju »schantilare» lik det var, d. v. s. ju högre den aflidna hade stått på samhällstrappan eller ju mer de efterlevande anhöriga hade kostat på svepning och likrummets utstyrsel, dess större var naturligtvis antalet af skådelystna, dess mer uttryckte dessa sin för-

tjusning öfver skådespelet och sin glädje öfver att icke hafva försummat det. Men äfven ganska anspråkslösa lik föraktades icke. Ofta var de senares förevisning mer poetisk kan man säga. De rika och förnäma kropparne lågo ofta i praktfull svepning, i siden och äkta spetsar, i en dyrbar ekkista på silfverfötter och med silfverbeslag fram och bak, i ett likrum klädd med fint svart kläde, kanske till och med öfversälladt af silfvertårar, med tjocka vaxljus som strålade från dyrbara armstakar och storartade kandelabrar bland sorgestolta cypresser och en myckenhet blommor. Det var något som måste göra mäktigt intryck.

Men folket gick kanske lika gerna till ett lik som stod i ett lusthus i en af malmarnes trädgårdar och som icke hade det finare

än en enkel svepning i en tarflig furukista, illa svartlackerad, med bleckplåtar vid hufvud och fötter och utan annan prydnad, i ett litet rum utan svart kläde, endast med ett eller ett par lakan framför fönstret, utan silfvertårar, utan cypresser, men tjockt med granris på golvet och några blommor från trädgården, inga kandelabrar, endast ett par enkla stakar med talgljus i en vemodig skymning.

Åskådarna, som gingo kanske ganska bullersamt till väga vid en af de der storståtliga likvisningarna, åtminstone på gatan och i trapporna till sorghuset, kommo ofta stilla och tysta till kistan i det lilla lusthuset bland den tarfliga grönskan och gingo lika saktmodigt bort. Detta hindrade dock icke, att kritiken efteråt ofta lät höra af sig. Det kunde finnas så mycket att klandra. Än hade liket, trots all enkelhet, en i folkets ögon för ståtlig utstyrsel, än, och det var kanske vanligare, klagade man öfver, att skådespelet varit alltför knapphändigt, för litet ljus, för få blommor, för simpel svepning — och en sådan kista sedan! Det hade ej varit nog ögonfägnad.

Det der var kritiken efteråt, men det hindrade ej att man vid nästa likvisning utan tvekan skyndade att njuta af gratis-skådespelet. Det var en egendomlig sida af gamla Stockholm. •

* * *

Brudvisningarna voro ej mindre egendomliga. Att det vid dem alltid gick muntert till är ej förvånande, och munterheten slog ej sällan öfver i bullersamma upptåg, till och med i störande af husfriden. Men äfven vid de allra fredligaste brudvisningar fans det något störande och sårande för den sanna bröllopsglädjen, ofta något motbudande för den qvinnliga blygsamheten. Och likväl tyckte kanske de flesta brudar, att det ej vore något riktigt bröllop, om icke en sådan förevisning egde rum. Så var äfven allmänhetens åsigt. Bruket var visserligen icke inskränkt till Stockholm, utan gängse i hela landet, men hade kanske ej så nära sammanväxt med folkets vanor som just i hufvudstaden. Om icke medlemmar af de bildade och förmögnare folkklasserne sprungit för att se brudar här och der i staden, så kunde

Fig. 70. Stånddrabant.
Efter A. Schützercrantz'
»Scener ur soldatlifvet».

dock icke gerna någon af de klasserna vid sitt eget eller sina anhörigas bröllop undandraga sig den gamla seden.

Det var ej heller alldeles omöjligt att finna »bättre herrar» bland den skara som trängdes i dörrarna vid brudvisningar, och det var ofta just från dem som den värsta kritiken öfver skådespelet utgick. Under det kanske flertalet af gamla qvinnor och unga tjenstflickor i hopen uttryckte sin beundran öfver brudens skönhet och präktiga utstyrsel och ansågo sig ganska lyckliga öfver att hafva fått se härligheten, och det utan ringaste afgift, ej ens så mycket som en tolfskilling banko, hvilket var priset på en plats på femte radens sida på kungliga operan, hördes från de »bättre herrarne» det ena speordet efter det andra, sårande anmärkningar och stundom ganska plumpa yttranden. Och den manliga ungdomen instämde och lade till, vare sig att den ungdomen kom från skolsalen eller från gatan, från verkstaden eller rännstenen.

Kritiken gälde ej blott bruden, utan äfven de lysande marskalkarne och de bakom dem sig flockande tärnorna. Det var i gamla Stockholm icke alltid så angenämt att uppträda som bröllopsmarskalk och under förevisningen tjenstgöra som hedersvakt. Mången af dem var nog också frestad att, då speorden voro för närgångna, slunga armstaken, som han höll, midt in bland åskådarne. Det kan väl hända, att sådant äfven någon gång inträffade, och då kunde man vara viss på att polisen måste uppträda med kraft för att stilla oväsendet. Polis fans i allmänhet vid brudvisningar, åtminstone vid de större brölloppen och i synnerhet vid dem som firades på något världshus, t. ex., för att icke gå längre än omkring 40 år till baka, på Franska världshuset, på Hôtel Turc, äfven kallad Norra Slagtarhuskällaren på Blasieholmen, eller hos mamsell Björklund i Lilla Sällskapetets lägenhet i Petersenska huset vid Munkbron.

Var någon nog djerf att söka undandraga sig det gamla brukets eller oskickets fordringar, hände det ofta, att ej säga vanligtvis, att en folkhop samlade sig utanför brölloppshuset och under högljudda skrån pockade på rättigheten att få se bruden. Efterkoms ej denna pockande uppfodran, var man ej säker för att icke fönsterna insloges i brölloppsvåningen, kanske i hela huset, och oväsendet kunde stundom urarta till riktigt upplopp som måste med våld stillas.

Men der man icke sökte komma ifrån det gratisnöje som folket ansåg sig hafva rätt att fordra, der kunde det stundom gå ganska fredligt till, och detta var kanske oftare händelsen vid småfolkets bröllop än vid de högre klassernas, dem ungdomen från gatan helst utsåg till föremål för ett mer eller mindre groft skämt, utan att der-

för helt och hållet skona de sina, så snart tillfälle erbjöd sig att se en brud på Söder (fig. 71).

Ännu lefver minnet af de gamla brudvisningarna i Stockholm, men efter en mansålder skall man kanske knapt tro att bruket någonsin funnits.

* * *

Bland kostnadsfria nöjen hafva åskådandet af krigslekarne på *Ladugårdsgärdet* länge räknats. Fältet har åtminstone sedan början af 1700-talet nytjats till »campements- och exerceringsplats» för gar-

Fig. 71. Brudvisning på Söder. Efter F. v. Dardel.

nisonsregementena och dit kommenderade trupper. Under Gustaf den tredjes tid hade man öfningsläger åren 1773 och 1774, och då trupperna skulle rycka ut till gärdet, uppställes de först längs Skeppsbron, Kornhamn och Stora Nygatan samt tågade derifrån under klingande spel ut till lägret; men det var i synnerhet under Karl Johans tid som »gelet» ansågs såsom en af hufvudstadens förnämsta platser för gratisnöjen. Då var midsommardagen, hans majestäts höga namnsdag, nästan lika stor högtidsdag som sjelfva första Maj.

Redan tidigt på morgonen drog stockholmsfolket med sina matkorgar och öfriga förfriskningar ned åt Grefgatan och ut genom Ladugårdslands tull eller lät i roddarbåt frakta sig till Källhagen eller

vandrade till Rosendal* och derifrån på den under lägertiden (från sommaren 1826) utlagda pontonbryggan öfver till gärdet. Man spridde sig i de olika lägren. De flesta sökte upp beväringstålten för att sällskapa med unga fränder och bekanta. Mången yngling i beväringssåldern fans dock icke i lägret, endast utanför såsom åskådare, under det hans »lejkarl» gjorde tjänst för honom.

Men lägerbesöket var dock icke förnämsta eller ens egentliga delen af nöjet. Detta bestod i att *se kungen*. Derfor drog folkmassan sig till den »kungliga borgen».** Der skulle konungen snart infinna sig för att gifva stor middag för hofvet och högre officerare, utländska sändebud och äfven svenska civilembetsmän.

Man gick tidigt till borgen för att skaffa sig en god plats — utanför byggnaden. Ofta fick man vänta ganska länge, men slutligen visade sig konungen sjelf som red i häftig galopp, oaktadt sina några och sextio år, kanske äfven då han var öfver de sjutio. Uppvaktningen hade möda att följa honom. Före och efter konungen och hans följe sprungo en skara sjömän och andra »fria medborgare» och hurrade så mycket lungorna förmådde under en så våldsamt rörelse. Det har uppgifvits, att dessa »hurrabasar», såsom de på folkspråket kallades, voro betalda med 1 rdr riksgäld för hvarje strupe. Huruvida uppgiften är sanningsenlig eller icke, kunna vi ej afgöra. Men att det hurrades, det är visst, och det med dundrande fart och förvånande ihärdighet.

Konungen såg glad ut, satt med den stora, trekantiga hatten i hand, nickade fryntligt åt alla sidor, böjde hufvudet då och då. »Folkets kärlek min belöning», stod det på slantarne. Och folket var verkligen i hänryckning.

Karl Johan höll ändtligen stilla och lät trupperne »defilera». Det var en glädjesyn för folket. »Landsoldaterna äro bäst», hette det. Oaktadt gardisterne väl böra räknas till stockholmare, hafva de dock

* Var fordom ett djurvaktarboställe, som af Gustaf den tredje skänktes till kammarjunkaren, sedermera ståthållaren De Besche, hvilken der nära Djurgårdsviken, på 1790-talet, uppförde en byggnad af trä. I denna bodde hertig Fredrik Adolf flere somrar. Stället egdes sedermera af direktören Schvan samt af generalmajoren de Camps, men köptes 1817 af Karl Johan som lät göra nya anläggningar och förbättra byggnaderna. Hufvudbyggnaden nedbrann 1819, och fyra år derefter börjades uppförandet af det nya slottet, enligt d. v. öfverstelöjtnant Fredrik Bloms ritning. Förut hade dock den nedra, östra paviljongen uppförts af öfverstelöjtnant Lidströmer. År 1825 uppställdes urnan från Elfdals porfyverk.

** Den på Drottningberget efter d. v. majoren Fredrik Bloms ritning uppförda byggnaden, hvars hufvudpaviljong är från 1818, konungens sidopaviljong från 1821 och kronprinsens paviljong från 1822.

aldrig varit riktigt omtyckte af de öfriga stockholmsborna, förr ännu mindre än nu.

Så satte konungen sig i spetsen för trupperne, och med lifgardet till häst bar det af öfver gärdet. Då var det rådligast att akta sig undan. Från en sådan ridt härleder sig det gamla bekanta »trafva madame!» som Karl Johan skall hafva tillropat en stackars qvinna hvilken råkat att komma midt fram för fronten af det framåtilande rytteriet.

Men till slut kom hvilan efter striden. Då »dinerades» i Borgen, och det var först klockan fem e. m. Folket uttryckte alltid sin förvåning att konungen åt middag så sent, men det var en förvåning blandad med beundran för något ovanligt.

Man trängdes omkring paviljongerna för att uppsnappa en skymt af den kungliga »taffeln». Fick man ej ens den skymten att skåda, nöjde man sig med att betrakta hoflakejerne och de granna löparne som ilade fram och tillbaka mellan den kungliga matsalen och det kungliga köket. I allra värsta fall nöjde man sig med att se på rörelsen i det kungliga diskältet. Det smakade ändå något kungsfågel.

Vare sig att man sett eller icke sett Karl Johan äta, så meddelade man sig likväl med sina grannar i trängseln öfver den otroliga hastighet hvarmed han »spisade». Detta var alltid ett mycket omtyckt ämne, så snart samtalet föll på konungens middagar. Man förtäljde med riktig förtjusning, att gästerne ofta icke hunno ens smaka på en rätt förr än tallriken rycktes från dem, enär konungen redan förtärt sin del af den rätten, och det naturligtvis icke vore med hofetiketten öfverensstämmande, att någon annan närvarande tuggade, när konungen upphört med den rörelsen.

Sådana berättelser bidro till gratisnöjet för dem som icke fingo en enda bit af den kungliga anrättningen, och bland folket skrattade man rätt godt åt denna art af kunglig gästfrihet. För dem som icke ville så alldeles kostnadsfritt njuta af nöjet utanför matsalen fans tillfälle till förfriskning i det på Drottningberget af konditor Pohl upprättade schweizeriet, hvilket var talrikt besökt midsommardagen samt den 4 Juli, kronprinsen Oskars födelsedag.

Sedan man tillräckligt njutit af kungligheten på Drottningberget, knogade man åter beskedligt in genom Ladugårdslandstull eller tog å nyo vägen öfver pontonbryggan till Rosendal, der man, om lyckan var god, fick ännu en gång se Karl Johan, då han återvände från Borgen för att gå till hvila i Rosendals lilla slott, der han under lägertiden vanligtvis bodde.

Kappridder af det slag som under de senare årtiondena någon gång roat hufvudstadens allmänhet kände man icke mycket till i gamla Stockholm. Deremot voro *kappkörningar* icke ovanliga. De höllos för det mesta på norra Brunnsviken och samlade många deltagare, men naturligtvis ännu flere åskådare. Det var också ett under vintrarne efterlängtadt gratisnöje — icke så alldeles kostnadsfritt för deltagarne, men väl för dem som sågo på.

Det var på Stallmästargården, det gamla värdshuset vid Brunnsvikens strand, som de kappkörande samlades och dit de efter slutadt värf för dagen återvände. Stallmästargården var också det närmaste målet för de från staden komna åskådarne. I några verser, nu mera sextio år gamla, skildras nöjet på följande sätt:

Med glädlig håg och fröjdfullt hjerta
jag skådar templens rad dem nöjets Gud rest opp;
i hvilkås gömda, tysta sköte,
så mången glädjens Vän har gått, med nytändt hopp,
till bälens eller flickans möte.

Med rörelse jag nämner er,
Albano, Hagalund! hvars ljuvva, våta minnen
så mäktigt lifva våra sinnen!
Och du, Stallmästargård! som från Norrtull jag ser!
Om hvarje Inrättning grundläggarns namn förvarar,
och om åt Stifterns verk en rättvis gärd man ger;
jag nu högtidligen förklarar:
att den Stallmästarns namn förtjenar häfdens vård,
som här sin storhet uppenbarar,
och, verklig menskovän, har grundlagt denna gård.

Förf. omnämner en politisk klubb som samlades hvarje afton på Stallmästargården och »afgör hvad som sker och det som borde hända», men fortsätter derefter:

Till andra ämnen nu jag går från politiken.
Stallmästargård! då här jag nämnt det lugna lif
man njuter i ditt sköt, af glädjen ej besviken,
förglömmom ej ett tidsfördrif,
som, Vintertiden, skänks uppå den frusna viken,
uppå hvars strand man rest din tempelbyggnad opp!
På isens faste bädd en afmått ban jag skådar;
der utaf Stockholmsbor en tidigt samlad tropp
en ovan fest mig förebådar.
Med hvar fördröjd minut förökas mer mitt hopp,
att se det föremål, som hopens längtan frestar.
Min väntan snart jag lönad ser;
det ändamål hvarför sig folket hit beger
är endast för att profva hästar.
Den glatta ytan höljs af ystra kampars spann,

som drifvas snart i kapp, att, skyndsamt, om hvarann
 upphinna de bestämda målen.
 Se hur den unga, ystra fålen
 tycks lifvad af begär att sträcka ut sitt språng!
 Hur ägarn, delande hans ifver,
 till färden ren beredd, helt stolt i slädan klifver!
 Knappt hålles hästen kvar; när hastigt på en gång,
 med sina täflare han ljungar fram sin bana.
 Hvar körsven mödar sig att Springarns ifver mana;
 med trygg förtröstan till sin häst,
 hvaren tror Hjelten bli i denna Segerfest.
 En gynnad älskare, som, af sin älskarinna,
 för en bevisad tjenst, en blick af bifall får;
 som ser af kärlek hennes ögon brinna
 och sig en sällhet förespår,
 han, för sin framtid, sökt att vinna; —
 har sällan rönt den fröjd på körarns hjerta rår,
 när han, vid banans slut, omsider målet når,
 som företrädesvis bekräftar hästens dygder,
 framkallade af piskans slag;
 och hvilka ifrån denna dag,
 snart sprida Springarns frejd omkring i dessa bygder. (fig. 72).

Men nu höra kappkörningarna på Brunnsviken till en länge sedan förfluten tid.

* * *

Riksdagens ut- och afblåsning hör också till förgångna seder och bruk, men var under långa tider ett välkommet gratisnöje för hufvudstaden. Blåsningen hörde för öfrigt icke blott till riksdagarne, utan äfven till Stockholms marknader, och ännu är i mannaminne, huru höstmarknaden på Skeppsbron högtidligt utblåstes, fastän icke med så lysande ceremonier samt ej heller i närvaro af en så förnäm person som rikshärolden, hvilken var den förnämsta af de i riksdagens blåshögtidlighet deltagande personerna. Vid marknadernas utblåsning ersattes rikshärolden af en stadsfiskal.

Vår plansch öfver riksdagens afblåsning för femtio år sedan sätter oss bäst in i förhållandena och är en ganska upplysande bild af den tidens Stockholm. Det är år 1830, efter slutet af den långa riksdag som började redan 1828 och räckte, om icke tre år, åtminstone in på det tredje årtalet.

Längst till höger i förgrunden, från åskådaren räknadt, synes en officer. Det lär vara planschens tecknare, då varande löjtnanten vid andra gardet Adolf Schützercrantz, hvilken afled såsom major

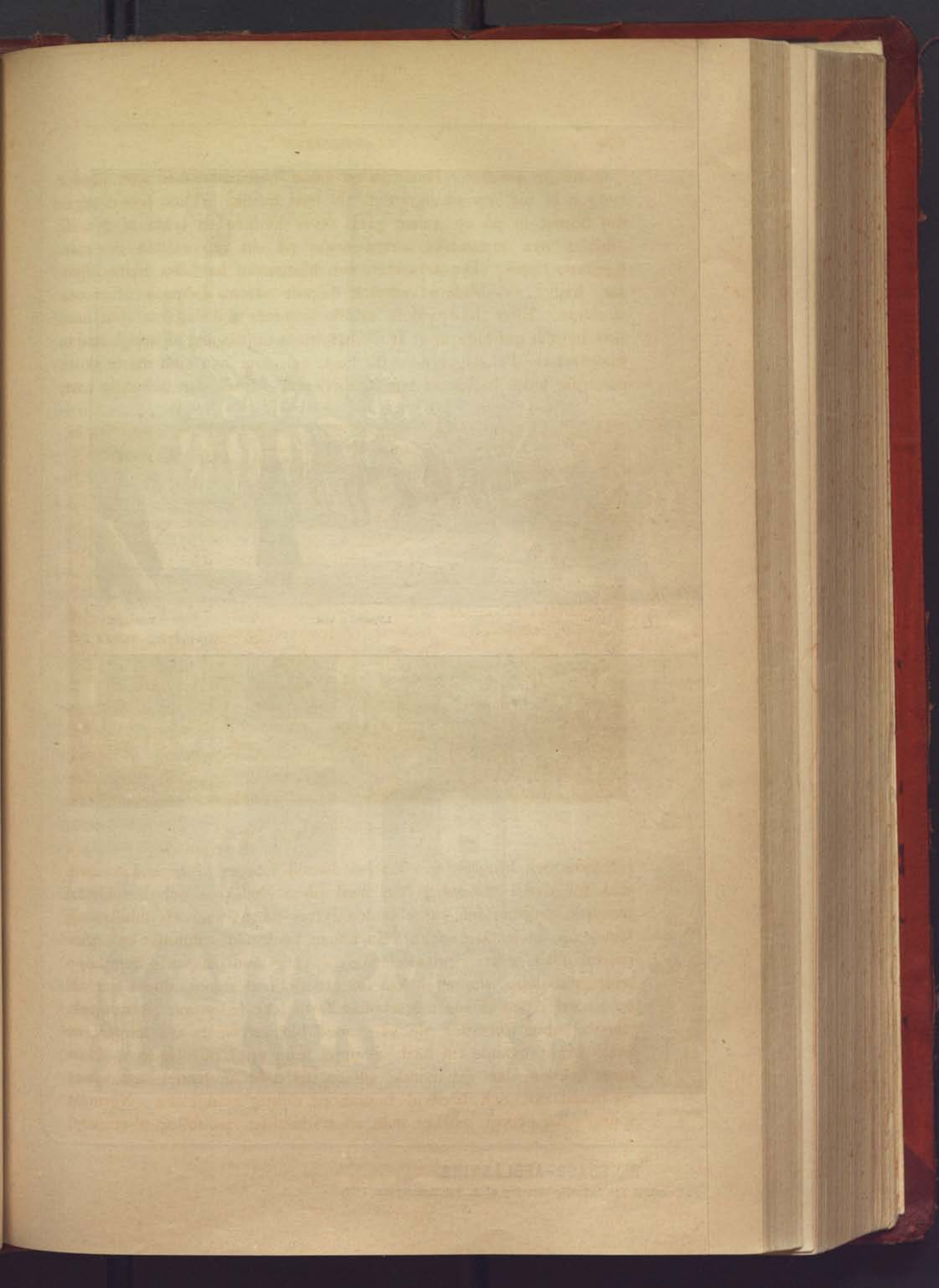
tjugutre år derefter. Han och en annan hufvudstadsbo, som vänder ryggen åt oss, ser på lifgardets till häst musik, hvilken just svänger om hörnet in på en annan gata, öfver hvilken en lykta af den då alldeles nya argandska sorten svajar på sitt rep mellan de motliggande husen. Det är vinter, och hästgardet har sina hvita lifpel-sar, hvilka vid blidare väderlek flaxade såsom dolmans öfver ena skuldran. Efter hästgardets musik kommer pukslagaren som med sina hvirflar gaf laga kraft åt rikshäroldens uppläsning af kongl. maj:ts kungörelse. Pukslagaren är till häst, och som han sjelf måste sköta pukorna, ledes hästen af två stallbetjenter, i frack och trekantig hatt,

Fig. 72. Kappkörning på Brunnsviken.

ridbyxor och kragstöflar. En bondfamilj intages af en sådan vördnad för den i trekantig hatt med plym, halskrus och häroldsstaf utstyrde pukslagaren, att bonden lyfter på hatten och inbillar sig kanske se majestätet sjelft. En annan landtman, sannolikt en brukspatron eller större »possessionat», i vargskinnspels och hög käpp med guldknapp, stannar också för att njuta af stäten, under det att en kadett i den tidens krigsskoleuniform icke bekymrar sig om pukslagarn, utan fortsätter sin väg, med blicken på de två härolderne som, något ovanne till häst, skumpa fram efter pukslagaren. Närmast bak om den sist nämde, till en del dold af dennes häst, synes en brandvakt, och bredvid honom en duktig mångelska. Närmast framför härolderne märker man en stadssoldat, på folkspråket *korf*,

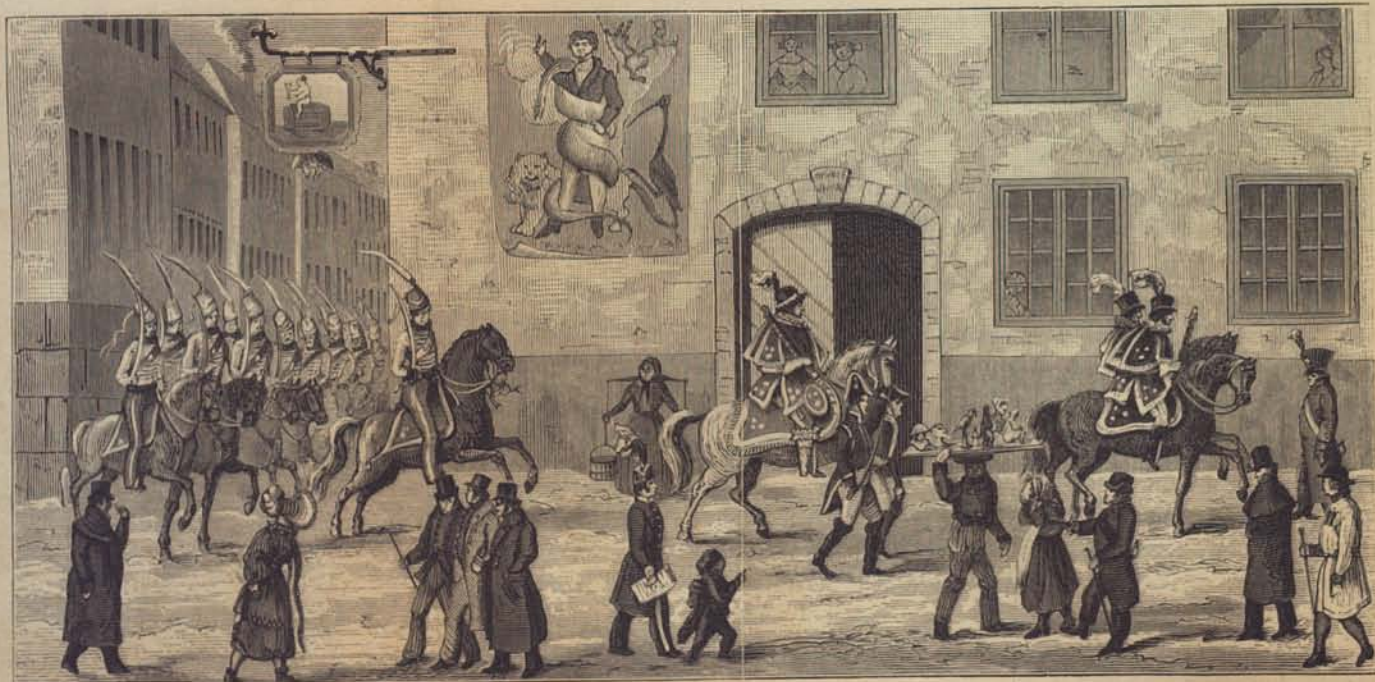

Brandvakt. Kadett. Pukalagare.

Lifgardet t. häst.

Tecknaren.

Lifgardet t. häst.

Slottskauslibetj.

Lopare.

Rikshövud.

Palt. Härolder.

Stadssofdat.

RIKSDAGS-AFBLÄSNING.

Efter en i enskild högo befäntlig lavering af A. Schützercrantz. 1830.

Photografi

Vägdes 1913 av Carl Ahnoll (se Ahnoll-katalogen)

och bredvid honom, närmare oss, en riksdagsman af bondeståndet i sin hemlandsdrägt, företrädd af en stockholmare i kappa med krage.

Härolderna äro pråktigt utstyrde i blå kåpor med guldgaloner och gyllene kronor, rikt sirade häroldsstafvar, halskrås, hattar med guldgaloner och hvita plymer, ridbyxor och höga stöflar. De voro, såsom ännu vid högtidliga tillfällen, unge tjänstemän i konungens kansli. Efter dem kommer rikshärolden, också naturligtvis till häst, men långt praktfullare. Hans kåpa är af purpur-rött sammet, hans staf lika purpurfärgad, schabrakét på hans häst likaledes. Hästen är hvit och ledes också af två stallbetjenter i paradlivré. Bakom rikshärolden trafvar en afdelning af lifgardet till häst i den husaruniform som då var det regementets utstyrsel.

Om vi återvända till folket på gatan, så fästes vår uppmärksamhet i förgrunden, hitom de två härolderna, af en s. k. separationskarl, på folkspråket »seffrations-» eller *palt*, hvilken med ett rep leder en qvinlig fånge som gråtande döljer sitt ansigte, en syn som till och med många år senare icke var ovanligt på Stockholms gator. Detta par mötes af en italiensk gipsfigurförsäljare, med sitt bräde på hufvudet. Bland figurerna igenkännes en bild af Napoleon den förste. Efter italienaren stretar en sotarpojke i snön, och honom följer en kunglig löpare, hvilken, i samma drägt som i vår tid, vandrar stolt med högt vajande fjädrar i mössan och ett stort papper i handen. Han är synbarligen ute och »befaller» till middag hos konungen. I bakgrunden, mellan rikshärolden och hästgardesofficern, ser man en qvinna med ok och ämbar, ett minne från den tid, då Stockholm icke hade vattenledning. Bak om löparen och sträfvande i motsatt riktning, obekymrade om hela ståtén, synas tre manspersoner som hafva alla yttre kännetecken för att vara två slottskanslibetjenter med sin fånge, på vägen till »Söder». Dem möter en grann dam, följd af en i den tidens synglas spejande herre.

Det hela är en god bild af gatan för ett halft århundrade sedan och på samma gång af den ståt, med hvilken riksmötena då upplöstes, ett gammalt gratisnöje för folket, så gammalt, att man spårar det åtminstone ett par hundra år till baka. I tidsbilden från 1830 saknas icke krogskylten med Bacchus på tunnan och den stora affischen med ormtämjaren och lejonvännen samt bagarbodluckan med kringlan och det nu mera försvunna raspebrödet. Bagarbodfrun synes sjelf i fönstret, öfver hvilket ett litet skyddstak värnar de köpande mot regn och snö. Äfven i husens fönster följa stadsborna upptåget på gatan.

Vaktparaden är ett kostnadsfritt nöje som ännu består i Stockholm, men det är långt ifrån så storartadt som i gamla dagar. Så länge Stockholm haft garnison, har det ock kunnat roa sig med vaktparad, åtminstone allt sedan den garnisonen började utgöras af ett lifgarde, och detta kan från Karl den elfte räkna sitt bestämda ordnande. Innan man fick på beständig fot värfvade regementen, omväxlade »landtfänikorna» med vakthållningen i Stockholm, och stadens borgare deltog äfven deri. Karl den nionde afskaffade borgarvakten och förordnade, att 360 man af Smålands-knektarne skulle till vakthållning uttagas och underhållas till hälften af kronan, till hälften af borgerskapet. Borgarens vakthållning infördes dock sedan å nyo.

Efter Karl den elfte var det hufvudsakligen det kungl. lifgardet som bestred vaktgöringen. Detta regemente räknar sina anor från Gustaf den andre Adolfs tid, och i slagen vid Leipzig och Lützen finner man ett kompani garde. Under Karl den elftes tid var namnet »lifgardet till fot»; under Gustaf den tredje »konungens blå och gula lifgarde»; 1792 »Svea lifgardet»; 1806 åter »lifgardet till fot»; 1808, då Gustaf den fjerde Adolf nedsatte dess rang, »Fleetwoodska värfvade regementet»; 1809, då det efter regeringsförändringen återfick sin rang, kallades det »konungens Svea lifgarde» och heter så ännu i vår tid.

Det regemente som nu kallas Andra lifgardet uppsattes 1741 af grefve G. D. Hamilton och kallades då efter honom, men räknar kanske sin egentliga tillvaro från den af öfverste v. Kaulbars 1773 uppsatta tredje bataljonen af enkedrottningens regemente, hvilken bataljon 1793 förenades med lätta infanteriet af lifbrigaden, 1803 åter skildes derifrån och lades i Finland under namn af »finska gardesregementet»; återkom till Stockholm 1805, miste sin rang 1808, återfick rangen efter statshvälfningen 1809 och kallades »Andra gardesregementet», hvilket namn 1818 ändrades till »kongl. Andra lifgardet».

Det är i synnerhet dessa två gardesregementen som komma i fråga, när man talar om vaktparaden i Stockholm. De öfriga garnisonsregementena, lifgardet till häst (förut Sprengtportens »Lätta dragoner») och artilleriet, hafva haft sin vaktparad för sig, utan att synnerligt uppmärksammas af folket. Gardesparadens mål har varit det ena regementets aflösning af det andra i vakthållningen vid kungl. slottet, och folket har därför haft godt tillfälle att taga denna parad i betraktande. Sedan norska gardesafdelningen och pontonierbataljonen började deltaga i vakthållningen, har det likväl varit i synnerhet de svenska gardesregementena som man afsett, när man talat om vaktparaden.

Enligt en gammal förordning om »Wackt-Paradens Formerande

och af-marche», skulle i alla större och mindre garnisoner alla trumslagare som ej voro på vakt kommenderade samla sig på garnisonsparadplatsen att om söknedagarne klockan nio och och på stora helgdagar klockan tre slå »förgaddring».* En annan förordning, från Karl den tolfte regering, säger:

»När som ett Regemente skall komma tillhopa, bör hvart och ett Compagnie sambla sig för sin Capitens dörr; åliggandes hvar Corporal att föra sitt Corporalskap dijt, hvarest sedan alle Öfver- och Under-Officerare noga tillsee, det alle Bussar äre riktigt tillstädes, nyktre, försedde med fult Liverie och Ammunition, snygge i Skor och Halsdukar, så och att deras Gewär är blanckt och i gätt stånd; Observerandes der hoos, när Soldaten intet har håret bundit i pung att det då stickes in under Hatten, så ock att han altid har Handskarne på Händren när han skall göra parade. Desslikest böre både Öfver- och Under-Officerare så wid detta som wid hvariehanda andre till fällen altid förmane och tillhålla Soldaten, att han bär sitt Gewär wäl, håller Hufwudt rakt och oprätt, och marscherar långsamt och jämt, men likwäl altid friskt der hoos».

Sedan skulle löjtnanter och fänrikar med handpikar i händerna föra kompanierne till det ställe, der bataljonen samlades. Dock måste detta ske utan spel. När kompanierna kommo till bestämmelseorten, »rangerade de sig i deras ordning till höger och venster som ett snöre uti en front». Sedan formerades bataljon, i det majoren kommenderade: »Gie akt att formera eder batallion». Derpå vände alla officerarne sig mot fronten. Underofficerarne togo sina korsgevär högburna och stodo färdiga till dess det kommenderades:

»Gevär på hand! Höger och venster formerar eder batallion! Marche!»

Alla kaptener, löjtnanter, fältväblar, yngste sergeanter, furirer och rustmästare följde då musketerarne; men fänrikarne, de äldste sergeanterne och förarne följde med pikenerarne, o. s. v. som i reglementet af 1701 noggrant föreskrifves.

I sammanhang med vaktparaden torde det kunna intressera att erfara något om infanteriets handgrepp, sådana de föreskrifvas i nyss nämnda reglemente. De voro naturligtvis olika för *musqueterare*, *piquenerare* och *granadierer*. Vi meddela blott de först nämdes handgrepp, som kommenderades på följande sätt:

1. Luntan emellan fingren. 2. Musqueten i högra handen. 3. Skillrer med musqueten. 4. Musqueten på axlen. 5. Sänker eder musquet. 6. Tager med högra handen under pannan. 7. Presenterer eder musquet. 8. Musqueten i wichten. 9. Fatter luntan med förvänd hand. 10. Blåser af luntan under armen. 11. Passer luntan. 12. Be-

* Holländska ordet *vergaderen*, församla.

täcker pannan med tre finger. 13. Blåser af luntan. 14. Öppner pannan. 15. Läger an. 16. Geer fyr. 17. Bräcker af. 18. Tager af luntan och sätter henne mellan fingren. 19. Blåser och torker ur pannan med tummen. 20. Slår fängkrut på pannan. 21. Görer igen pannan. 22. Skaker och blåser af pannan. 23. Venster svänger eder till laddning. 24. Fatter laddningen. 25. Öppnen med tänderna. 26. Slår krut i musqueten. 27. Kulan utur munnen. 28. Förladdningen af hatten.* 29. Tager ut laddstocken och presenterer honom. 30. Kaster om, korter af mot bröstet. 31. Sätter honom i musqueten. 32. Förer ned förladdningen. 33. Tager ut laddstocken och presenterer honom. 34. Kaster om och korter af mot bröstet. 35. Sätter honom till sin ort. 36. Till höger presenterer eder musquet. 37. Skillrer med musqueten. 38. Musqueten för fot. 39. Läger neder edert gevär. 40. Tager opp edert gevär. 41. Skillrer med musqueten. 42. Kaster om eder musquet. 43. Gevär af.

Fig. 73. Vaktbricka från Gustaf III:s tid.

Vaktparaden i Stockholm har icke alltid omedelbart uppmarscherat till kungl. slottet. Han har på några tider först ställt upp sig framför öfverstens bostad, såsom på 1750-talet, då vaktparaden uppstaldes på Munkbrotorget framför öfverste P. G. Pfeiffs hus, nu Arméns pensionskassas.^x Pfeiff var åren 1751—56 öfverste för lifgardet.**

Högvakten har dock alltid varit vid kungl. slottet eller der konungen bott. Då hofvet efter 1697 års stora slottsbrand flyttade till Wrangelska palätsset på Riddarholmen, det s. k. »kungs-huset» (nu Svea hofrätts, Kammarkollegi och Statskontorets hus), hade lifgardet sitt corps de garde till höger nedanför stora trappan, der då fans en liten, af en mur omgifven borggård. För »detache-erade» vakter hafva flera corps de garde funnits (fig. 74). Det som ännu är utanför arsprinsens paläts har länge haft sin plats på samma torg, fastän först i särskild byggnad, ned åt strömmen. Denna byggnad togs bort 1775, och vakten flyttades sedermera till operahuset. Efter det prinsessan Sofia Albertinas paläts fullbordats, förlades detta corps de garde dit der det nu är. Från gamla tider har lifgardet haft en »detacherad» vakt vid Södermalmstorg, först i Stadshuset, sedan i den lilla för det ändamålet uppförda byggnaden vid torgets norra sida. Så väl vid Adolf Fredriks torg, som vid Nya Kungsholmsbron anlades corps de garde 1793, men togos bort igen 1797. Då öfverståthållare-embetet, år 1795, flyttades till Riddarholmen, inrättades också der ett corps de garde, i nu varande marinförvaltningens hus, men det upphörde redan 1798, då öfverståthållarembetet åter förlades till Slottsbacken.

* Förladdningarna voro fästa vid hattbandet.

** Öfverstebostället var under lång tid i Kastenhofshuset, nu Hôtel Rydberg.

x Påbyggd 1901 utan ängade karaktär. förhållande till platsen och omgifningen

Men utan afseende på särskilda corps de garde och »detache-rade» vakter har hufvudstyrkan af »paraden» marscherat upp till slot-tet, och gatans folk har trängt sig omkring soldaterna och i synner-het musiken eller vandrat i spetsen för denne, år från år, det ena släktet efter det andra, alltid lika begärligt lyssnande till blåsinstru-mentens klang och trummornas dån samt fröjdande sig åt de tur-kiska bjällrororna med de fladdrande hästsvansarne. Förr hade gar-desmusiken gerna en svart tallriksslagare. Det hörde till stycket. Om icke någon neger fans att tillgå, *svärtades* en hvit musikant. Tambourmajoren har alltid varit en ståtlig företeelse, åt hvilken ga-

Fig. 74. Corps de garde.
Efter A. Schützererantz' »Scener ur soldatlifvet».

tans folk och ännu andra visserligen ofta skrattat, men som också väckt vördnad genom sin präktiga hållning. Fig. 75 visar en vakt-parad för sextio år sedan, kanske något öfverdrifven af den glade tecknaren, hvad hautboisternes magar och tambour-majorens marsch-steg vidkommer, men, enligt hvad gammalt folk försäkrar, på det hela en trogen bild af den forntida verkligheten.

Vid högtidligare parader, såsom de under Karl den fjortonde Johans tid brukliga torsdagsparaderne, skulle regementets timmermän också uppträda. De förekommo i storartade, hvita förskinn, bila på skuldran, björnskinnsmössor och långa skägg. De senare räckte ned till medjan, men voro endast *lös-skägg*. På generalorderna stod upp-taget när skägg skulle anläggas och när de åter skulle afläggas. Inga andra än timmermän tillätos att pryda sig med helskägg, och

af 1775 skulle manskapets lösa hår sammanflätas och tvingas under hårpiskan; frisuren skulle gå jemt med örsnibben och »grenadiererne med dess spel som bära mössor jemte timmermännen och profosserne svärta sina mustacher genast, och i akt tages dervid, att mustacherne ej sammanklämmas, utan väl utredas». Vax till svärtning af *stöflar* och *mustacher* skulle hvarje soldat medföra till mötet. Genom generalorder 1802 anbefaldes anläggandet af »polisons», hvilka skulle sträcka sig från öfre delen af örat längs kindbenet och gå under halsduken, så långt fram, att de kommo i lika höjd med yttre ögonvrån. Bredden skulle vara en knapp tum öfver och en fjerdedels tum under vid halsduken.

Detta var för hundra eller åtminstone åttio år sedan, men äfven långt senare utkommo liknande påbud. Så befalde Karl Johan, att alla militärer skulle hafva mustacher vid parad. Det påbudet *måste* efterlefas. Hade man icke tillgång på egen skäggväxt, nödgades man skaffa sig lösmustacher eller åtminstone svärta öfverläppen. Helt skägg var deremot icke tillåtet för andra än regementenas timmermän.

Under framfarna tider uppmarscherade vaktparaden till inre borggården och gjorde der front mot norra sidan af slottet, hvarifrån sedan så väl högvaktens afdelning, som de afdelningar hvilka voro bestämda till de »detacherade» vakterna afmarscherade till sin bestämmelse. Äfven vakten vid Gustaf Adolfs torg tågade med upp till slottet och återvände sedan till torget. Vanligtvis tog Karl Johan paraden i betraktande från ett af slottsfönstren, och detta var alltid händelsen på de ofvan nämnda torsdagsparaderne. Dessa föregingo med mycken ståt, och i dem deltog äfven afdelningar af lifgardet till häst och af Svea artilleri. Lifgardet till häst hade då samt äfven långt senare ett corps de garde utanför Husgerådskammaren vid vestra ändan af yttre borggården.

Efter den tid, då paraden marscherade in på inre borggården, gjorde den i många år halt på Slottsbacken, hvarifrån regementets fana hemtades, innan marschen fortsattes till högvakten. Fanan förvarades i ett skåp i vestra slottshvalfvet, der hon af det regemente som aflöstes från vakten insattes för att påföljande dag vid samma regementes anträde till vakten åter uttagas.

Alla dessa militära ceremonier höra nu mera endast till gamla Stockholm.

